

בארה של תורה

פניני דרוש השקפה ומוסר לפרשת השבוע

יו"ל ע"י מוסדות דרכי תורה רחובות, בתי מדרש להוראה ולרבנות וכוללי יום לאברכים מצויינים

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' - 08-9744220

דוא"ל:

rg5740@gmail.com

גליון 191 מרחשון ה' תשע"ז

העלוך מוקדש לעילוי נשמת לאה בת סימי ז'אנו ע"ה ע"י ר' שמעון זאנו הי"ד

פרשת חיי שרה

שרה נצטערה על שלא נטלה חלק בעקידה

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה (כג, א)

פירש"י שני חיי שרה- כולן שוים לטובה. והקשה הכתב סופר מדוע לא מצינו שהעיד הכתוב כן בשאר הצדיקים שהיו חיייהם כולם שוים לטובה. עוד העיר על דברי רש"י (פס' ב') "למה נסמכה מיתת שרה לעקידה, לפי שעל בשורת העקידה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרח נשמתה", שלכאורה הרי שרה אמנו היתה גדולה בנבואה מאברהם וכיצד יתכן שפרחה נשמתה מחמת צערה על כך שבנה נקרב לפני ה' בשעה שזוהו רצון ה' [וכבר הוזכרה קושיא זו בראשונים, ראה ברבינו פלוטאל ובחידושי הריב"א על התורה].

ולכן חידש הכתב סופר חידוש נורא, ששרה נצטערה על כך שהעקידה הוסתרה ממנה ולא נטלה בה חלק, ואדרבה שאילו היתה יודעת על כך היתה נוטלת חלק בראש ומתאמצת להכין את כל הדרוש לשם כך, ומגודל צערה מתה. ואולם כיון שבני אדם יסברו שפרחה נשמתה משום שנצטערה שבנה מת לכן הודיע הכתוב שכל חייה שוים לטובה, ומה תחילתה בצדקות אף סופה בצדקות, שלא נצטערה על עצם העקידה כי זהו רצון ה' וצדקת כמותה מקיימת רצון בוראה ללא הרהור וסייג, אלא שנצטערה על אי השתתפותה במעשה זה.

וזהו הטעם שה' העלים ממנה את העקידה, כדי להגדיל הנסיון לאברהם אבינו, שכן צדקנית כמו שרה ודאי היתה מעודדת ודוחפת אותו לעמוד בנסיון זה אילו היתה יודעת מכך.

וזהו שפירש"י "בת מאה כבת עשרים לחטא, מה בת עשרים לא חטאה, שהרי אינה בת עונשין, אף בת מאה בלא חטא", שלכאורה פשיטא שתהיה בלא חטא בזקנותה כמו בנערותה, אלא ש"בלא חטא" היינו להודיע שלא חטאה בעקידה ולא נצטערה על עצם מה שנעקד בנה, אלא שנצטערה על שלא נטלה חלק בקיום רצון ה'.

וזהו שלא כפי שסברו בני הדור ההוא ששמעו על העקידה ועל מיתת שרה, ואפילו אברהם אבינו סבר כמותם ולכן בא לספור לשרה ולבכות על כך שלא עמדה בנסיון זה, אך הקב"ה בוחן כליות ולב הודיענו בתורתו את רום מדרגתה של שרה ואת התבטלותה הגמורה לדברי השי"ת.

ב. [ובדרך אגב יש לציין לדברי החתם סופר בשם הפענח רוא, שכיון ששרה צחקה על דברי המלאך שבישרה על לידת יצחק וחשבה שהוא מטעה אותה, לכן נענשה שהשטן הטעה אותה בבשורת מיתת יצחק].

לבן סבר שאליעזר נשלח להציע לו את בתו של אברהם אבינו לכלה

"ויבוא אברהם לספור לשרה ולבכתה" (כג, ב)

האות כ' שבמילה "ולבכתה" זעירה וכאילו נכתב "ולבתה", ופירש המהרי"ל דיסקין שזאת משום שבת היתה לאברהם אבינו וכשמתה שרה מתה אף היא עמה, ובא אברהם וספד לשניהם [ושמה היה "בכל" ונרמז ב"לספוד לשרה ולבכתה", שספד לשרה ובכל].

ואולם במסכת בבא בתרא (טז, א) נחלקו התנאים האם לאברהם אבינו היתה בת, שלדעת רבי מאיר לא היתה לו בת, וזהו שנאמר (להלן כד, א) "וה' ברך את אברהם בכל", שנתברך שלא היתה לו בת נור' מאיר לשיטתו שתיקן את ברכת "שלא עשני אשה", אך לדעת רבי יהודה היתה לו בת, ובוזה בירכו ה' שהיתה לו גם בת וקיים מצות פריה ורביה.

וקשה לי לדברי המהרי"ל דיסקין, שלדבריו שמתה בתו של אברהם אבינו מדוע הזכיר הכתוב להלן "וה' ברך את אברהם בכל" שהיתה לו בת, והרי גם אם היתה לו בת הרי נפטרה כבר ולא היתה קיימת באותה עת ומה הברכה בכך שהיתה לו פעם בת.

וכן מוכח בתוס' (בבא בתרא קמא, א ד"ה בת) שהקשו מדוע לא השיא אברהם את בכל בתו ליצחק [לדעה במסכת סנהדרין (נח, ב) שבן נח מותר באחותו. ולפי השיטות שלאבות היה דין בני נח, וכפי שכתב הפרשת

דרכים (דרוש א') בדעת התוס'], ותירצו שקטנה היתה ולא רצה עדיין להשיאה ליצחק, או שהיתה בתו מהגר ולא משרה ולכך לא רצה להשיאה ליצחק. ועל כל פנים מוכח מקושייתם שבתו של אברהם אבינו עדיין היתה קיימת לאחר פטירת שרה. [ובדרך אגב, לתירוץ הראשון של התוס' קשה שהרי רבקה היתה קטנה ומדוע הסכים להשיאה ליצחק].

ב. ולהלן (כד, כט-ל) אצל לבן נאמר בתחילה "וירץ לבן אל האיש", ולאחר מכן "ויבוא אל האיש", ודקדק רבינו מאיר שמחה בעל המשך חכמה, שמתחילה מיהר לבן ורץ אל אליעזר אך לאחר מכן האט את מהירותו. ופירש, שלבן שמע מרבקה שאליעזר נשלח על ידי אברהם אבינו לצרכי שידוך, ומיד התחיל לרוץ אל אליעזר כי סבר שאברהם מחפש שידוך לבתו בכל ושלח את אליעזר להציעה לו, אך מיד כשראה את התכשיטים שהעניק אליעזר לרבקה הבין שאליעזר נשלח למצוא כלה ליצחק ולכן חדל ממרוצתו "ויבוא אל האיש" בהילוך רגיל.

כשהשטן פירגן לאברהם אבינו...

"תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני" (כג, ד)

הנה האריך הכתוב ביותר בענין קבורת שרה, ובפרט בקנין חלקת הקבר שנכתבו אודותיה שבע עשרה פסוקים לעומת הקבורה עצמה שנכתב עליה פסוק אחד בלבד.

ואפשר שאריכות זו נועדה לחזק את תוקף אחיזתנו במערת המכפלה ולפרסם ולהודיע שהיא בבעלות עם ישראל מירושת אבותינו [וכמו שפתחה התורה בבראשית כדי שלא יאמרו האומות "ליסטים אתם"], כנגד כל הקמים ומערערים על המקומות המקודשים לישראל, וכפי שאירע לאחרונה עם הר הבית והכותל המערבי שאומות העולם הכריזו שאין הם קדושים כלל לעם ישראל ושייכים הם למוסלמים.

ברם יתכן לפרש אריכות זו לאור המבואר במפרשים שקבורת שרה היתה נסיון מאת ה' לאברהם אבינו. ולדעת רבינו יונה והרשב"ץ (אבות פ"ה) היה זה הנסיון העשירי והאחרון, אך לרש"י ורמב"ם (שם) הנסיון האחרון היה עקידת יצחק אך קבורת שרה אינה נמנית בין נסיונותיו. ואולם במסכת בבא בתרא (טז, א) דרשו, "ויאמר ה' אל השטן, אי מזה תבוא. ויען השטן את ה' ויאמר משוט בארץ גוג'. אמר לפניו, רבונו של עולם, שטתי בכל העולם ולא מצאתי כעבדך אברהם, שאמרת לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, ובשעה שביקש לקבור שרה

אמנון בן נתן והב ז"ל ע"י שלום
נתן והב בן חיים קעטבי ז"ל ע"י שלום
אברהם בן מרים ז"ל ע"י סלה

שמחה בת חונצה עזרי ע"ה
ורדה בת סאלם אברהם ע"ה
שמשון בן סעדיה גרסי ז"ל

לע"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל + סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל + נאווה בת תאגה ע"ה
אהרן בן יהיא ז"ל + רחל בת סאלחה ע"ה
עביה בת סרה ע"ה

לא מצא מקום לקבורה, ולא הרהר אחר מידותיך. ולכאורה מוכח כרבינו יונה שהיה זה נסיון, וכן כתב הרמב"ן (פס' יט).

אך לשיטת רש"י והרמב"ם צריך לומר כפי שכתב הרב דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ה עמ' 339), שקבורת שרה לא היתה נסיון בפני עצמו, שהרי אמרו במדרש (ב"ר נו, יא) שבעקידה נשבע הקב"ה לאברהם שלא ינסה אותו שוב בנסיונות נוספים, ועוד שלא יתכן שנסיון קבורת שרה היה גדול מנסיון העקידה ומדוע ציין השטן לשבח את נסיון הקבורה ולא את העקידה. ולכן ביאר הרב דסלר, שנסיון הקבורה היה המשך לנסיון העקידה ותוספת קושי בנסיון זה, שאברהם שב מן העקידה ומוצא שאשתו מתה ולא עוד אלא שבקושי רב עלה בידו לקבורה, ולמרות כל זאת לא הרהר אחר הקב"ה על כל מעשה העקידה והשלכותיו הנ"ל שהיו קשות ומרות עבורו.

על כל פנים נמצא שלכל הדעות היתה קבורת שרה נסיון לאברהם אבינו [אלא שנחלקו האם הוא נסיון בפני עצמו], וזו הסיבה שהאריך הכתוב בפרוטרוט אודות הדין ודברים שהיה בין אברהם לבני חת ועפרון על מערת המכפלה, וכמבואר במלבי"ם ובשאר מפרשי התורה שבתוך הפסוקים הללו מסתתר משא ומתן שלם עם ויכוחים וטענות שונות שהיו בין אברהם לבנים עד שעלה בידו לשכנעם בעמל רב למכור לו את המערה. והשמיענו הכתוב שלמרות כל התלאות הללו שעבר אברהם אבינו בשעת צערו ויגונו בהיות מתו מוטל לפניו, לא הרהר כלל אחר מידותיו של השי"ת והאמין בו בלב שלם.

תרגיל המתנות של בני חת

"אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שמה" (כג, יג)

פירש"י "אתה אומר לי לשמוע לך וליקח בחנם, אני אי אפשרי בכך, אך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני". והנה לאורך כל המשא ומתן עם עפרון לא הסכים אברהם אבינו לקבל את חלקת הקבר במתנה ובחינם אלא התעקש לשלם את מלוא שווייה. ויש להבין את פשר סירובו, בפרט בשעה זו שמתו מוטל לפניו, ומיד שהציעו לו ליטלה בחינם היה לו להסכים לכך.

אמנם ידוע ש"שונא מתנות יחיה" (משלי טו, כז), וכתב הרמב"ם (הל' זכיה ומתנה פי"ב הי"ז) "הצדיקים הגמורים ואנשי מעשה לא יקבלו מתנה מאדם, אלא בוטחים בה' ולא בנדיבים, והרי נאמר ושונא מתנות יחיה", ועל פי זה ביאר הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי בברכת פרץ שהנהגה זו היתה נר לרגליו של אברהם אבינו, וכה גדולה היתה הקפדתו בה עד שגם בשעה הקשה שמתו לפניו סירב לקבל מתנות והפץ לשלם את דמי חלקת הקבר.

ב. ברם יש להבין מדוע באמת שונא מתנות יחיה, ומה גרוע ורע כל כך בלקבל מתנות. וכן מה הפשט בכך ששונא מתנות "יחיה" ומהו פשר הניגוד בין מתנה לבין חיים.

כדי להבין זאת יש לבאר תחילה מהם "חיים". שהנה מי מעין נקראים "מים חיים" אך מי גשמים המכונסים בבור אינם נקראים כן [ולכן הינם פסולים לטבילת זב והזאת מצורע וקידוש מי חטאת שטעונים מים חיים (כמבואר במס' מקואות פרק א')], ולכאורה מהו ההבדל ביניהם.

ונתבאר בכתבי רבינו המהר"ל בכמה מקומות, שמעין בשונה מבור נובע מעצמו [ולכל מעין יש מקור, ומקור כל המעיינות הוא נהר פרת] אך בור מקוה מימיו הינם מי גשמים שנקו ונאספו לתוכו ולא באו אליו מכח

נביעה עצמית. ולכן מי מעין נקראים "מים חיים", כי גדר "חיים" הוא נביעה וחיות עצמית ללא תלות באחרים, מה שאין כן מקוה שמימיו באים ממקור חיצוני.

ולאור יסודו זה חידש המהר"ל שלא כל מי שמקבל מתנה נקרא "אוהב מתנות", אלא השאלה היא מה ה"הלוך ילך" של האדם ומהי רגילותו, שאם הוא מצפה ומבקש בכל עת שיתנו לו מתנות ויעשו לו טובות בחינם, הרי שאינו מסתפק במה שהשי"ת מעניק לו אלא תולה הוא את חיותו במה שמקבל טובות הנאה מאחרים, וזהו הדין החיים. אך מי שעניו נשואות רק אל השי"ת ואינו מחפש באמתלאות שונות מתנות בשר ודם ואינו מפתח תלות בבני אדם, הרי הוא בבחינת "שונא מתנות" ולכך "יחיה", כי יש לו חיות עצמית ואינו תלוי באחרים. ולכן צדיקים ואנשי מעשה המשליכים יתבם על ה' מקפידים שתהא חיותם רק מהשי"ת ולא מאחרים ומשום כך אין דרכם לקבל מתנות.

ג. והנה בני חת ועפרון הפצירו מאד באברהם שיטול את חלקת הקבר במתנה, וביאר החתם סופר (פס' ו) שכונתם היתה לרעה, כי הנה אמרו בירושלמי שמי שנהנה משום אדם אסור לו להשתמש בשם הקדוש. ובני חת חשדו שכל מעשיו של אברהם אבינו ובפרט נצחוננו על ארבעת המלכים הם בכח הזכרת השם הקדוש, ורמזו לו זאת באמרם "נשיא אלהים אתה בתוכנו", כלומר שכל נשיאותך עלינו היא מחמת שבקי אתה בהזכרת השם. ומפני כן השתדלו ביותר לגרום לו לקבל מתנת חינם שעל ידי זה יהיה אסור לו להשתמש בשם וממילא יתבטל כחו.

ולאור מה שנתבאר לעיל שאברהם אבינו לא רצה לקבל מהם מתנת חינם, בודאי שבני עפרון פירשו את סירובו כרצון להימנע ממתנת חינם כדי שיוכל להמשיך ולהשתמש בשם, אך טעות היתה בידם כי אברהם ניצח והצליח במעשיו בסיעתא דשמיא, ומה שסירב לקבל מתנה הוא משום ששונא מתנות יחיה.

צעף הפרנסה של רבקה אמנו

"ותמהר ותער כדה אל השוקת" (כד, כ)

בהקדמה לפירוש ידי משה על מדרש רבה הביא מדרש שאליעזר הגיע לחרן ביום א' של חג הסוכות. וכתב בפרדס יוסף (ויקרא כג, מ), שאפשר שכנגד זה יש ניסוך המים בסוכות כדי להזכיר חסדה של רבקה שנתנה מים לשתות לאליעזר וגמליו, ועל ידי זה נגמר היווג עם יצחק ויצא מהם עם ישראל.

ומפני זה נזכר בתורה הרמז על ניסוך המים ביום שני בפסוק "נסכיהם" (במדבר כט, יח). ועיין רש"י (שם), כי היום השני של סוכות הוא יומו של יצחק כפי סדר האושפיון, ויצחק הוא דין וכדי להחליש דין זה יש צורך בחסדיה של רבקה, ומי ניסוך המים מסמלים ומזכירים את מי החסד שהשקתה רבקה אמנו לאליעזר וגמליו.

והוסיף, שהנה אמר רבי מאיר מפרמישלאן על הפסוק (להלן פס' סה) "ותקח הצעף ותתכס", שרבקה ראתה את מידת הדין והגבורה של יצחק, וכיסתה על הדינים הללו באותיות של "צעף" שהם ראשי תיבות "עמך ישראל צריכים פרנסה", שטרדת הפרנסה היא סגוריא על עם ישראל מפני מידת הדין. ולפי הנ"ל יתבאר עוד שכיון שבחג נידונים על המים שמסמלים פרנסה, לכן מנסכים מים להזכיר את זכותה של רבקה אמנו ולעורר את כח חסדיה כדי להמליץ ולבקש חסד ופרנסה בשביל ישראל.

שיחות חיזוק והשקפה מהרב ראובן גולן בעמדות ובאתר קול הלשון, ובטל' 03-6171001 [הקט 1-1-2-48-1-1]. השיעור המרכזי נמסר ביום ה' בשעה 16:45, ובשידור חי בקול הלשון. לקבלת העלון מדי שבוע שלח הודעה ל- rg5740@gmail.com

מוסדות דרכי תורה רחובות, בתי מדרש להוראה ולרבנות וכוללי יום לאברכים מצויינים

בחסדי ה' עומדים אנו בעיצומה של בניית בית מקדש מעט שיהיה מגדל-אור של תורה תפילה וחסד בעיר רחובות ת"ו. אשרי מי שיזכה ויתקיים בו הפסוק "ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב". באים אנו בקריאה של חיבה לאחינו בית ישראל לבוא וליטול חלק בהקמת הבית, ברכישת: אולם בית המדרש, חדר לימודים, מטר בנין, לבנה ועוד. ניתן להנציח את שם התורם על כל הבנין.

לפרטים 08-9452903, 054-2637798

לע"נ צפורה בת בתיה דנה ע"ה ♦ יחיאל בן סעיד חייט ז"ל ♦ כמיסה בת רחל אלול ע"ה ♦ גרש בן משה ואידס קוגן ז"ל

נעים בן גורג'יה (ע"י יוסף רחמים)
חנה בת שלמה שרעבי ע"ה
מאיר בן עובדיה צנעני ז"ל

חיים בן חנה ושלום מהרבי ז"ל
ויקטוריה בת טובה בן זקן ע"ה
רותי בת שמעה ע"ה (ע"י רחמים יוסף)

יששכר בן יחיא וכנה ז"ל ע"י ברכה הזי
ישראל בן חיים קעטבי ז"ל
יחזקאל בן יוכבד אביגיל אבשקר ז"ל